

FALU KRISTINE KYRKA

Falun 7: 41, Falu Kristine församling, Falu kommun, Dalarnas län

BESKRIVNING

Kyrkomiljön

Kristine kyrka ligger öster om det starkt sluttande Stora torget i Falun, inom område av riksintresse för kulturminnesvården. Kyrkogården är sedan länge avlyst för begravingar och inhägnas delvis av häckar. Arton gravar finns kvar, skyddade av kulturminneslagen. Tomten har under 1900-talet krympt i omfång. Mest drastisk var Trozgatans bredning 1956, som skedde på bekostnad av dåvarande kyrkogårdsmur, samt ett gravkapell i linje med södra muren.

Gravkapellet och den dåvarande, låga kyrkogårdsmuren – foto i samfällighetens arkiv

Byggnadsbeskrivning

Kyrkobyggnaden, uppförd 1642-60, omfattar ett högre mittskepp och två lägre sidoskepp, samt tvärskepp med gavlar i liv med kyrkans långväggar. Mitt- och sidoskeppen har ett stort säteritak med murad italian och tvärskeppen sadeltak, alla skiffertäckta. I öster finns ett långsmalt, tresidigt kor, krönt med ett litet torn. Det stora tornet i väster har uppförts i tre avsatser, med hörnförkroppningar sammanbundna av rundbågar och höga, rundbågiga ljudluckor. Tornets mur kröns av en karnisformig, kopparklädd huv, glasad lanternin, samt lökkupol krönt med förgylld kula och kors.

Ovan sockeln av planhuggen, gråröd granit består murarna av tegel i renässansförband. De ursprungliga teglen, brända i Rankhyttan, är ganska ojämna och skeva, med följderna att murfogarnas bredd varierar avsevärt. Vid lagningar gjorda på 1900-talet har maskinslaget tegel lagts in, främst runt fönster och närmast sockeln, där fogarna är jämnare. Murarna stöds runt om av strävpelare och kröns av en taklist med enkel formstensprofil. Omfattningar på torn och tvärskepp har skulpterats av granit. De rundbågiga fönstren fick dagens utförande vid ombyggnad 1903-06, med masverk av Orsasandsten som inramar dubbla rutor, de yttre i järn. Tre portaler finns; i väster genom tornet och genom norra och södra tvärskeppens gavlar. Omfattningarna är av granit omväxlande med tegel. Portalerna stängs av kopparklädda dörrar, tillverkade 1906 som efterbildningar av original från 1670-71 respektive 1683, vilka införts i kyrkomuseets samlingar.

Norra fasaden – Digitalfoto Sven-Erik Nylander

Södra portalen och vapenhusets kryssvalv -
Digitalfotografier Rolf Hammarškiöld

Huvudingång är västra portalen, vilken leder till ett litet kryssvälvat vapenhus. Fem gravhällar finns infästa i väggarna. En glasad pardörr leder genom ett boaserat vindfång vidare inåt.

Vid 1900-talets början färgsattes många kyrkorum i en blågrön nyans, som senare gett upphov till begreppet "Dalablå". Digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Kyrkorummet täcks av inalles 18 stjärnvalv, slagna samtidigt med murverken i övrigt. Valven har rikt varierade strålmönster, mest avancerade över korets västra travé. De slättrivna putsytorna på valv och väggar blev vid renovering 1965-66 avfärgade med lätt gulaktig Orsakalk. Pelarna mellan mitt- och sidoskeppen är murade av kvaderhuggen, rödaktig kalksten från Rättvik. Fönstren har blyinfattade rutor av katedralglas som dekorerats med målningar nederst och högst upp.

I mittgången ligger polerade bruna och grå plattor från 1903-06 i stjärnmönster. Sidogångarnas och korets kalkstenar från 1965-66 är lagda utan mönsterverkan, med tätare skarvar. Bänkinredningen från 1903-06 är öppen, på mörkt fernissade brädgolv i samma nivå som mittgången. Gavlarna har smyckats med bildhuggeriarbeten, efter arkitekt Carl Möllers ritningar. Bänkarnas målning, en blågrön oljefärg, går igen på de

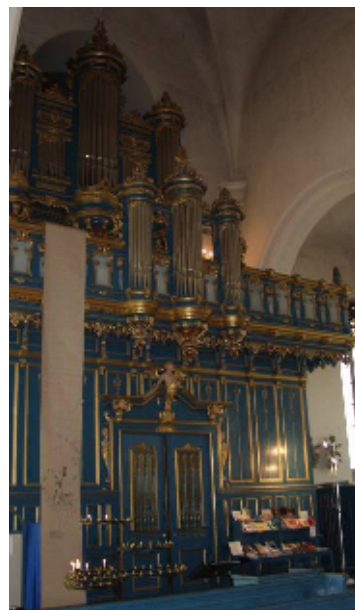
flesta av kyrkans inredningsnickerier. Väggfälten närmast ovan bänkarna pryds av paneler, tillverkade av fasader från kyrkans ursprungliga bänkkvarter.

Orgelläktaren i väster har en fasad i nybarock, blågrön och dekorerad med förgyllda listverk och sniderier, samtida med bänkinredningen och liksom denna ritad av arkitekt Möller. Nedtill är läktaren sammanbyggd med ett boaserat vindfång. Innanför södra och norra ingångarna finns också vindfång, dekorerade med förgyllda detaljer och listverk.

Orgeln längst fram i södra sidoskeppet byggdes 1982, med förlaga i den orgel kyrkan hade på 1700-talet. 300 av de totalt

1900 piporna härrör också från denna. Fasaden i nybarock är ritad av Carl-Gustaf Lewenhaupt och träsnideriet utfört av Bertil Gustafsson i Östervåla. I väggen bakom orgeln sitter gjutjärnsgaller, kvar från en centralvärmeanläggning som fanns under 1900-talets första decennier.

Predikstolen är placerad invid norra valvpe-laren närmast koret. Den tillhör kyrkorummets ursprungliga inredning, färdigställdes 1654 av Norrköpingssnickaren Jöns Gustavsson och tyske bildhuggaren Evert Friis. Placering och färgsättning har dock förändrats påtagligt vid två tillfällen. Dagens blågröna färg, lagd på spackelgrund, är som så mycket annat uttryck för 1903-06 års omgestaltning. Förgyllningen är mycket rikare än den ursprungliga.

Det långsmala koret ligger två trappsteg över långhusgolvet och har en mer dämpad belysning eftersom de fyra fönstren helt upptas av glasmålningar. Utmed långväggarna finns rader av fasta stolar med anslutande paneler. Längst fram står det moderna altarbordet från 1998, med kvadratisk skiva, färgsatt i rött och guld. Invid östra gavelväggen, ytterligare två steg upp, finns altaret från 1906, sammanmurat med altarprydnadens podium, allt beklätt med blankpolerad marmor från Kolmården. Altarprydnaden av trä är byggd i fyra avsatser

med rikt snidade kolonner, virade med vinlöv, ornament, statyetter och en oljemålning på väv i varje plan. Liksom predikstolen förfärdigades den på 1600-talet av Jöns Gustavsson och Evert Friis och även i detta fall har färgsättningen anpassats till senare omgestaltningar.

Norr om koret ligger sakristian som 1903-06 fick valv på stålbalkar, dolda under tunga stuckaturer, i imiterad 1600-talsbarock. Nedtill på väggarna sitter mahognyfärgade paneler och golvet är sedan 1966 belagt med ekparkett. Möblerna tillverkades 1906 av falusnickaren Axel Johansson, fränsett en hög

kyrkoherdestol från 1770. Sakristians övervåning, använd för textilförvaring och samtalsrum, har kvar sitt ursprungliga kryssvalv.

På korets södra sida var ursprungligen ett kapitelrum, senare museum och panncentral, men idag är denna del av kyrkan omvandlad till personallokaler med modern standardinredning.

Uppe i tvärskeppen finns före detta läktare som endast kan nås via kyrkvinden. Deras valvöppningar mot kyrkorummet har avskärmats med glasmålningar. Idag används de båda rummen som föremålsmagasin. I norra rummet ligger mässingsljuskronor från 1906 och i det södra finns en samling träskulpturer från 1600-talet. Dessa har bland annat ingått i ett korskrank som tillhörde kyrkorummets ursprungliga gestaltning.

Byggnadshistorik

Byggandet av Kristine kyrka sammanfaller med Falu stads uppkomst. År 1635 gav Kunglig majestät tillstånd för en ny kyrka. Grundläggningen skedde 1642, vid samma tid som stadsprivilegier utfärdades. Sockeln murades av granit med kalkstenslist, men i övrigt bestod murarna av tegel slagna vid ett för ändamålet grundat tegelbruk i Rankhyttan. Enligt inskription i gavelröste var långhuset och korsarmarna klara 1650. Året efter började valvslagningen över kyrkorummet, på pelare av gråröd Rättvikskalksten som huggits av Simon Hack. Under loppet av 1651 fullbordades valven och yttertaket blev helt täckt med koppar från Falu gruva. Så långt svarade murmästare Hans Förster för byggnadsritningarna men han avled 1653, innan kyrkan fullbordats. Två år senare invigdes den och 1658-60 byggdes slutligen tornet, sannolikt enligt byggledaren Jürgen Fischers anvisningar. Tornets murar motsvarar dagens, men den ursprungliga spiran var högre, med stomme av järnstänger och en kopparklädd kupol genombruten av en öppen lanternin. Överst prydde en smäcker, korsprydd spira.

Kristine kyrka omkring 1700 – efter Erik Dahlbergs Suecia

I cirka 15 års tid pågick arbetet med kyrkans inredningssnickerier, under ledning av bildhuggare/snickare Jöns Gustavsson från Norrköping och tyske träskulptören Evert Friis. Bänkinredningen gjordes sluten, med spegelindelade, rikt ornerade fasader. Koret avgränsades med ett högt, dörrförsatt skrank, smyckat med en mängd träskulpturer. I samma stil formades den ännu bevarade altarprydnaden. Predikstolen satt från början högre och bars då upp av en skulpterad ängel, en *karyatid*. Läktaren i väster sträckte sig ut över sidoskeppen och utrustades redan från början med orgel. Även läktarbarriären smyckades med träskulpturer. Hela denna påkostade inredning var under 1600- och 1700-talet sannolikt bara tunt fernissad i en mörk ton, samt delvis förgylld. De ursprungliga golven bestod av tegel, i vilka gravhällar vartefter lades in.

Sakristian norr om koret utgjordes från början av ett enda rum, med valv i samma höjd som angränsande sidoskepp. Söder om koret inreddes det så kallade kapitlet, avsett för sammanträden under presidium av prostens i Falun. Under kapitlet fanns en vinkällare.

1600-talets gestaltning bestod till den 26 juni 1711, då blixten slog ned i kyrkans torn som fattade eld. Hela spiran, klockvåningen och urverket förstördes. Vid återuppbyggnaden valdes att istället för tornspira bygga en låg huv i trä, med valmat tak. Ett ersättande tornur levererades året därpå från Stjärnsund. Det rikt smyckade korskranket borttogs 1716 (många av de ingående skulpturerna sparades).

Vid ombyggnad 1780 i kyrkans främre delar igenmurades korets gavelfönster och på väggen bakom altarprydnaden ströks istället upp en draperimålning. I sakristian byggdes mellanbjälklag, för att avdela en övervåning till materialförråd. Under de följande 17 åren insattes nya fönster överallt. Tvärskeppens sångläktare avskärmades med brädväggar 1813.

Vid en visitation 1815 anmärktes att kyrkans inredning var i dåligt skick. Reparationerna som följde innebar att altarpupsatsen flyttades längre fram i koret och fick en annan underbyggnad. Det nya altaret marmorades i ljus nyans och en del av altarprydnadens förut fernissade ytor vitmålades, vilket senare även skedde med predikstolen och läktarbarriären. Pelarna mellan mitt- och sidoskepp marmorades.

Roströken från Falu gruva frätte hårt på kyrkans koppartak. För att minska underhållskostnaderna valde församlingen att istället täcka med spån år 1830. En ny västläktare byggdes 1854, lika hög som den ursprungliga men utan sidosektioner i tvärskeppen. Skulpturerna från den tidigare läktaren sparades. Ett 32-stämmigt orgelverk kom på plats, byggt av Gustaf Andersson.

Arkitekt J F Åbom ledde åren 1863-65 en stor yttre förnyelse, då tornet återfick en spira som utseendemässigt anknöt till 1600-talets. Som förlaga tjänade det lilla tornet över koret. Samtidigt blev långhusets tak omlagt och täckt med skiffer från Glava i Värmland, istället för den spåntäckning som funnits sedan 1830.

Kyrkans hittills största förnyelse verkställdes åren 1903-06 under arkitekt Carl Möllers ledning, biträdd av kollegan Agi Lindegren. Då ersattes den ursprungliga, söndervittrade sockellisten i kalksten av den nuvarande i rosa granit. Stora partier skadat fasadtegel ersattes med nyslagna, jämnare stenar och fönsteröppningarna murades om med masverk av Orsasandsten. Dubbla fönsterrutor insattes, blyinfattade på insidan. Yttertaket 40-åriga skiffertäckning lades om, eftersom befintliga järnspikar till stor del rostade av och måste ersättas med kopparspik. Av inre förändringar märks i första hand att befintliga tegelgolv med gravhällar borttogs, liksom de slutna bänkkvarteren. Valv och väggar renknackades och putsades på nytt. Glasmålningar insattes i valvöppningarna mot tvärskeppens läktare. På ett nygjutet undergolv av betong lades bruna och grå kalkstensplattor i stjärnmönster. Öppna bänkrader byggdes på fernissade brädgolv, medan de gamla bänkkvarterens fasader återanvändes som vägghälsor. En mindre platskrävande orgelläktare byggdes, indragen i tornet, med en orgelfasad i nybarock. Under läktaren tillkom ett boaserat vindfång, liksom innanför de norra och södra ingångarna. Predikstolen sänktes och därför borttogs den skulpterade ängel som dittills burit upp korgen. Genomgående målades en blågrön oljefärg, såväl på nya inredningssnickerier som på kvarvarande ursprungliga. Koret höjdes i två etager, den lägre med kalkstensgolv i mönster och den högre närmast runt altaret med en ekparkett. Nuvarande altare tillkom, tegelmurat och klätt med polerad marmor. I sakristian byggdes nya mellanbjälklag av stål och betong, vilka doldes under en rikt ornerad stuckatur i 1600-talsbarock. Söder om koret installerades en centralvärmepanna, varifrån värme leddes genom galler in till kyrkorummet. Även elektrisk belysning installerades för första gången.

Nästa stora inre förnyelse skedde 1965-66, enligt handlingar upprättade av arkitekterna Erik Lundberg och Erik Lundgren. Inför dessa arbeten förelåg önskemål om att söka återställa en del av kyrkans 1600-talssnickerier. De återstående skulpturerna av Ewert Friis, vilka fanns spridda i kyrkorummet, samlades till ett skrankverk kring ett nyinrättat kapell i södra sidoskeppet.

Vidare fanns planen att de till väggpaneler omgjorda gamla bänkfasaderna skulle friläggas från blågrön oljefärg och behandlas med en mer ursprunglig, mörk fernissa. Den insatsen stötte emellertid på patrull - efter en lokal proteststorm avbröts redan påbörjad färgborttagning. Den "dalablå" färgen sågs som ett viktigt signum för kyrkan. Övriga genomförda åtgärder låg mer på ett tekniskt än gestaltningmässigt plan. Valv och väggar putsades till stor del på nytt och provströks med kalk från Orsa, Rättvik och Oaxen. Valet föll på Orsakalk, som drog mest åt gult. Efter golvvärmeinstallation i nygjuten betong lades kalkstensplattor från 1903-06 tillbaka i mittgång och kor, medan helt ny kalksten lades i sidoskeppen. Parketten närmast runt altaret ersattes med kalksten.

Övre bilden: Södra sidoskeppets kapell, inramat av skrankverk och inrett med lösa bänkar, fanns åren 1966-82.
Nedre bilderna: Valven före och efter renoveringen 1965-66.
Under de gångna 40 åren har putsytorna åter blivit nedsmutsade, dock inte fullt så kraftigt som på bilden till vänster.
Digitala kopior av foton i Falu Kyrkliga samfällighets arkiv

Södra sidoskeppets kapell med omgivande skrank bestod bara till 1982, då istället en kororgel installerades. Den tillverkades med förlaga i den Cahman-orgel kyrkan hade på 1700-talet. 300 av de totalt 1900 piporna härrör också från denna. Ytterligare en inre förändring som bör nämnas är det centralt placerade altarbord som kom på plats 1998.

Vid den senaste stora fasadrenoveringen 1994 ersattes skadat tegel i tornets murverk med handslaget stortegel från Bältarbo och med äldre tegel från kyrkans förråd. Omfattningar av sandsten och granit rengjordes genom lätt sandblästring. Spiran fick en helt ny kopparbeklädnad och ett nytt kopparkors. En stor omläggning av yttertakets genomfördes 2004. Trasiga skifferplattor kunde ersättas med likadana, vilka alltjämt fanns i lager.

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

Kristine kyrka byggdes åren 1642-60, i huvudsak efter ritningar av murmästaren Hans Förster som även ledde bygget av Jakobs kyrka i Stockholm. De båda kyrkorna uppvisar likheter till plan och konstruktion. Som en symbol för Falu stads storhet blev kyrkan även en framträdande symbol för sin tids ledande arkitektur, mellan renässans och barock. Mest uppenbara tidsuttrycken är det brutna yttertaket och murverken av tegel i renässansförband. Till de mer utpräglade stildragen hör portalerna och tvärskeppens gavlar med hörnedjor av kalksten, samt tornspiran över koret. Eftersom murmästare Förster dog före byggets fullbordande kom hans efterträdare Jürgen Fischer att få inflytande över utformningen av tornet. Sannolikt låg han bakom att dess murar fick strävpelare med sammanbindande rundbågar. Denna tekniskt motiverade åtgärd skänker ett särpräglat utseende. Västtornets spira är visserligen ett senare tillägg, byggd 1864-65 efter J F Åboms ritningar, men den anknyter stilmässigt till den ursprungliga spiran. Senare drag i kyrkans exteriör är yttertaket skiffertäckning från 1863 (omlagd 1903-06 och 2004) sockellisten från 1903-06 och fönstren som samtidigt fick nuvarande storlek, sandstensmasverk och blyinfattade katedralglas.

Kyrkorummets mest ursprungliga och särpräglade inslag är valven med sina rikt varierade stjärnmönster. Ursprungliga är även altarprydnaden och predikstolen, men färgsättning och placering har ändrats för att passa in i 1903-06 års omgestaltning, som mer än någon annan präglar interiören. Den blågröna färg som då målades över såväl äldre som nyare snickerier saknade historisk förankring, men har sedan dess vunnit stark hävd.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- Kristine kyrka är ett av landets mer framträdande exempel på 1600-talets byggande i sen vasarenässans – därtill en av få nya kyrkor från denna tid.
- Fasadmurarna och kyrkorummets valv, till större delen av tegel från Rankhyttan, är särpräglade och omistliga.
- Av särskilt byggnadshistoriskt värde är fönstrens masverk av Orsasandsten och kyrkorummets pelare av Rättvikskalksten (huggna av Simon Hack, Boda)
- Vid renoveringen 1965-66 provströks kyrkorummets valv och väggar med olika sorters kalkfärg, varefter Orsakalk valdes. Då sådan inte längre tillverkas är det angeläget att om möjligt begränsa framtida renoveringar till rengöring och lavering med kalkvatten.
- Altaruppsatsen, predikstolen och vägghpanelerna, gjorda av tidigare bänkfasader, tillhör alla kyrkans ursprungliga inredningssnickerier.
- Kyrkogårdens gravstenar har nyligen dokumenterats, men ännu inte fått närmare kulturhistorisk värdering.

(För övrigt: På södra tvärskeppets vind förvaras en samling träskulpturer, mestadels från 1600-talet. Önskvärt är att åtminstone en del av dessa åter placerades i kyrkorummet, så att fler får ta del av dem. På norra tvärskeppets vind förvaras ljuskronor från 1903-06, vilka bör finnas införda i kyrkans inventarium.)

Redaktionella uppgifter

Inventeringsperiod: april-maj 2006

Fältinventering: Rolf Hammarskiöld, Västerås stift

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning:

Rolf Hammarskiöld, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning: Rolf Hammarskiöld, Västerås stift

Rapporten färdigställd: 2006-12-29

Källor och litteratur

Otryckta källor

Dalarnas museum:

- Antikvarisk rapport om yttre murverksreparationer och omläggning av tornspirans koppartäckning, dnr 196/93 och 131/94, 1994-12-14 och 1995-03-15
- Antikvarisk rapport om takets omläggning (skiffer) dnr 77/02, 2005-03-01

Riksantikvarieämbetets antikvarisk-topografiska arkiv (ATA):

- Rapport om konservering av altaruppsats och predikstol 1991

Falu Kristine församlings arkiv (FKF):

- O I: 1, Besiktningar 1847 och 1863, Arbetsbeskrivning för bygget av tornspiran 1864-65, Handlingar rörande 1903-06 års ombyggnad, Program för elbelysning 1950
- O I: 5, Arbetsbeskrivning för 1965-66 års förnyelse
- O I: 7, Handlingar rörande valvisolering 1963
- O I: 8, Handlingar rörande läktarombyggnad 1959

Västerås stifts arkiv (VS):

- E IV a; 14 a, visitation den 17/2 1717
- E IV a; 14 b, inventering den 8/6 1797
- E IV a; 14 b, inventering 1815
- E IV a; 14 b, inventering den 30/9 1830
- F III a; 14, generalvisitation 1684
- F III a; 35, visitation 1867

Litteratur

Ahlberg, Hakon och Björklund, Staffan: Dalarnas kyrkor i ord och bild, Västerås 1996

Ekström: Kristine kyrka, Falun 1950

Garmo, Sune: Falu Kristine kyrka/*Västerås stifts kyrkodeskrivningskommitté 2005/*

Redelius, Gunnar: Falu Kristine kyrka/*Nr 43 Utgiven av Västerås stifts kyrkodeskrivningskommitté 1993/*

Ridderstedt, Mats: Kristine kyrka/*Västerås stiftsbok 1968, s 142-145/*

Inventarium över svenska orglar, 1990: 1, Västerås och Karlstads stift, redigerad av Tore Johansson – Förlag Svenska orglar, Tostared 1990

Sjögren, Josef: Orgelverken i Västerås stift – En historisk översikt 1952, Nordiska museet/Stockholm 1952

Sveriges kyrkor – Konsthistoriskt inventarium, Dalarna - band 2, häfte 1. Falun av Gerda Boëthius, s 84-130

Övriga tryckta källor

- Artikel om 1965-66 års inre förnyelse, införd i Borlänge tidning 1966-03-22
- Artiklar om 1982 års inre förnyelse, införda i Dala-Demokraten 1982-02-15 och Falu-Kuriren 1982-05-25

Sammanställning av viktiga händelser för kyrkan, relaterade till källor

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1635		Tillstånd utfärdades för byggande av kyrka i Falun, då en nygrundad stad		Sveriges kyrkor, s 89
1642-60	Nybyggnad – kyrkan i sin helhet	Kyrkan uppfördes. Grundläggningen påbörjades den 16/3 1642. 1644 började de yttre murarna uppföras. Sockeln murades av granit och ett övre kalkstensskift. De väldiga mängder tegel som gick åt slogs vid ett för ändamålet anlagt tegelbruk vid Rankhyttan - varifrån det fraktades sjövägen över Runn. År 1650 - åtta år efter byggstarten - hade murarna nått takfoten. Året därpå slogs de mäktiga, konstfärdigt formade valven över pelare av grård kalksten från Rättvik. 1651 välvdes mittkvadranten och det kopparklädda taket fullbordades över detta parti. Under loppet av 1651 slogs alla valv och yttertakets färdigt med koppar. Samtidens främste byggmästare, Hans Förster, fick ansvaret för bygget - och gjorde sannolikt också ritningarna. Han avled dock 1653, varefter arbetet slutfördes av Jürgen Fischer som hela tiden verkat som arbetsledare. Första söndagen i advent 1655 kunde kyrkan invigas. Ytterligare fem år senare var bygget fullbordat, sedan tornet blivit rest åren 1658-60, fönstren fått sina masverk och ytterligare en del detaljer. Tornets utseende avvek påtagligt från ursprungsritningarna, genom att det fick hörnförkroppningar som upptill bands samman med rundbågar. Den ursprungliga tornspiran hade stomme av järnstänger. Lanterninen mellan kupol och spira var helt öppen. Kyrkan omfattade långhus, kor, sakristia utbyggd på korets norra sida, kapitelhus på dess södra. Kyrkorummet inreddes med sluten bänkinredning och koret avgränsades med ett högt, dörrförsett skrank, rikt smyckat med bildhuggeriarbeten. På tvärskeppens övervåningar fanns sångläktare	Murmästare Hans Förster (långhus) Jürgen Fischer (torn) Skulptör Evert Friis (Tyskland) Snickare Jöns Gustafsson, Norrköping Stenhuggare Simon Hack, Boda	Sveriges kyrkor, s 89, 103, 106, 117-118, 131, 174
1650	Fast inredning - orgel	Kontrakt om orgelbygge tecknades den 6 mars 1650 med orgelbyggare Jöran Spette	Orgelbyggare Georgen Spette	Sjögren, s 235
1654	Fast inredning - predikstol	Predikstol utfördes, med skulpturer och reliefer på tak, korg, trappräcke och dörrömfattning. Korgen är bruten i nio fält, prydda med reliefer. Ursprungligen bars den upp av en ängel, en <i>karyatid</i> . Predikstolen var ursprungligen omålad.	Skulptör Evert Friis (Tyskland) Snickare Jöns Gustafsson, Norrköping	Sveriges kyrkor, s 123-124 ATA: Konserverings - rapport 1991-12-27
1656	Fast inredning - orgel	Orgelbygget som påbörjats 1650 var ännu inte fullbordat. En stadsorganist anlätades för att påskynda färdigställandet	Jöns Gustavsson	Sjögren, s 236
1657	Fast inredning - orgel	Orgelverket fullbordades, efter process i Falu rådstufvurätt. Orgelbyggare Jöran Spette fick avsked och uppdraget övertogs av Frans Boldt	Frants Boldt	Sjögren, s 236
1665	Fast inredning - orgel	Orgelverket reparerades	Frants Boldt	Sveriges kyrkor, s 128

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1665-69	Fast inredning - altaruppsats	Altaruppsats skänktes av rådman Anthony Trotzig med maka Maria Lemmens - den tog bildhuggare Friis fyra år att färdigställa mellan 1665-69. Den består av en skärmartad arkitektonisk uppbyggnad i fyra avsatser med rikt snidade kolonner virade med vinlöv, ornament, statyetter och en oljemålning på väv i varje våning, samt predella. Den kröns av Kristus som världens frälsare. Målningarna är också tyska och skildrar episoder ur Nya testamentet. Altaruppsatsens snickrade, skulpterade ramverk var ursprungligen omålat. Tvärskeppens dåvarande sångläktare försågs med rikt smyckade barriärer	Skulptör Evert Friis (Tyskland) Snickare Jöns Gustafsson, Norrköping	Sveriges kyrkor, s 112-116, 174-175 VS: E IV a; 14 b, inventering 1797 ATA: Konserverings - rapport 1991-10-30
1670	Fast inredning - port	I västportalen insattes kopparbeslagna portar, förärade av rådman Baltzar Hansson och dess hustru.		VS: E IV a; 14 b, inventering 1797
1671	Fast inredning - port	I södra portalen sattes kopparbeslagna portar, den ena förärad av Lars Hansson Räf och hustrun Margareta Persdotter Buskagria, den andra av rådman Nils Andersson Dufva och hustrun Elisabet Göransdotter		VS: E IV a; 14 b, inventering 1797
1683	Fast inredning - port	I norra portalen sattes en kopparbeslagen port, förärad av rådman Hans Michelsson och hustrun Sigrid Andersdotter år 1683		VS: E IV a; 14 b, inventering 1797
1711	Brand Ändring – ombyggnad, torn	Den 26 juni 1711 antändes kyrkan av blixten, varvid <i>"Fahlu Nya Kyrkio Torn tillika med 6 klockor och Urwärket, blef af Liungeld upbrändt"</i> . Därefter kröntes tornet med en låg, provisorisk trähuv, som blev kvar fram till 1864 (kom i folkmun att kallas "hönsburen")	Harald Lybecker	Sveriges kyrkor, s 106
1712	Specifika inventarier - tornur	Tornur levererades	Christofer Polhem, Stjärnsund	VS: E IV a, 14a visitation 1717
1716	Rivning	Större delen av korskranket borttogs		VS: E IV a, 14a visitation 1717 Sveriges kyrkor, s 117
1720-24	Fast inredning - orgel	Dåvarande orgelverket förnyades/ombyggdes i Cahmans verkstad i Stockholm. På grund av en eldsvåda i verkstaden måste orgelverket till stor del nybyggas.	Orgelbyggare Johan Herman Cahman	Sjögren, s 236
1740	Fast inredning – altaruppsats och predikstol	Altaruppsatsens ramverk vitmålades. Även predikstolen målades vit, fick blå himmel, förgylld sol, krans och duva		Ekström
1759	Vård/underhåll, exteriör	Tornet över koret reparerades och fick ny koppartäckning		VS: E IV a; 14 b, inventering 1797
1779	Fast inredning - altaruppsats	Altaruppsatsen reparerades. Bortfallna bitar sattes upp igen, eller ersattes med ny tillverkade.	Bildhuggare Samuel Huss	Ekström
1780	Ändring – ombyggnad, fönster, sakristia	Fönstret rakt bakom altaret murades igen. Istället gjordes en draperimålning som fond till altaruppsatsen. Sakristian delades in i två våningsplan. Tillkommande övervåning iordningställdes till materialförråd. Sakristians norra fönster sattes igen och det västra avkortades		VS: E IV a; 14 b, inventering 1797

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1780-97	Ändring – ombyggnad, fönster	Under 17 års tid blev nya fönster efterhand insatta: 4 i koret, 11 i kyrkan, samt 1 i kapitelhuset.		
1784	Ändring – ombyggnad, stomme	En ny klockbock byggdes för klockorna i tornet		VS: E IV a; 14 b, inventering 1797
1813	Fast inredning - läktare	Tvärskjettens sångläktare igensattes med brädväggar.		Sveriges kyrkor, s 96
1815	Äldre kulturhistorisk inventering	Vid inventering den 16 maj 1815 anmärktes ”att denna kyrka, i synnerhet till golv och innanrede, även som bogårdsmurar och tak är ganska bristfällig och tarvar ansenlig reparation och förbättring”		VS: E IV a; 14 b, inventering 1815
1816	Fast inredning – altare, altaruppsats	Altaruppsatsen flyttades längre fram i koret, försågs med nytt underrede, bord och tre nya trappsteg. (Flyttningen innebar att ett tidigare vedförråd bakom altaret togs bort) Därefter målades den med vit oljefärg. Altaret fick en ljus marmorering		VS: F III a; 32, visitation 1826 VS: E IV a; 14 b, inventering 1830
1825	Fast inredning - orgel	Orgelverket reparerades		VS: E IV a; 14 b, inventering 1830
1827	Fast inredning - predikstol	Predikstolen och läktarbarriärerna vitmålades		VS: E IV a; 14 b, inventering 1830
1830	Ändring – ombyggnad, tak	Kyrkans tak täcktes med spån, istället för tidigare koppar som vittrade av roströken från Falu gruva.		Sveriges kyrkor, s 106
1847	Vård/underhåll	Vid besiktning den 5 juni 1847 konstaterades att kyrkans fasadtegel på många ställen var skadat, att putsen i dörr- och fönstersmygar fallit av och att skorstenen över sakristian borde muras på nytt. Dessutom borde alla fönsterkarmar hörnbeslås. Sakristians spis var utbränd. Kyrkorummets golv behövde repareras.		FKF: O I: 1, besiktning
1854	Fast inredning - läktare	I väster byggdes en ny läktare, avsedd för orgelverk. Den gjordes lika hög som den föregående, men utan sidosektioner mot öster och väster.	Arkitekt Per Johan Ekman	FKF: O I: 1, handling
1854-57	Fast inredning - orgel	Nytt 32-stämmigt orgelverk kom på plats. Det gamla orgelverket såldes till Bjursås församling.	Orgelbyggare Gustaf Andersson	VS: F III a; 35, visitation 1867 Sjögren, s 238
1863	Vård/underhåll	I ett besiktningsutlåtande daterat oktober 1863 framförde arkitekt J F Åbom en rad brister och en beräkning av reparationskostnader. I tornet hade en bjälke gått av, på långhuset fanns ett gammalt obehövt taklag som stod fritt under de bärande takstolarna, brädbeklädnaden på tornet över koret var bristfällig		FKF: O I: 1, utlåtande
1864-65	Ändring – ombyggnad, exteriör	Ny tornspira restes. Den gjordes med rund form, lik det befintliga mindre tornet över koret, och täcktes med kopparplåt. Under ljudöppningarna gjordes små omfattningar av kalksten. Längst upp gjordes en glasad lanternin. Tornet nyinvigdes den 4/12 1864. Lilla tornet över koret omlades med ny koppar. Långhusets tak blev omlagt och täckt med skiffer. från Glava i Värmland, istället för de spån som hade lagts 1830. Samtidigt reparerades takets bärande delar (takstolar, taktron).	Arkitekt J F Åbom Byggmästare Gustaf Johansson, Björk Anders Ersson	FKF: O I: 1, arbetsbeskrivning 1863 kontrakt 1864 VS: F III a; 35, visitation 1867

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1868	Specifika inventarier - tornur	Tornur installerades	G W Linderoth	FKF: O I: 1
1903-06	Ändring – ombyggnad, exteriör, interiör Fast inredning – bänkinredning, predikstol Teknisk installation - värme	<p>Skadat fasadtegel vid sockeln ersattes med maskinslaget tegel och hela tornets takfot murades på nytt. Även runt fönsteröppningarna murades om, eftersom deras storlek ändrades.</p> <p>Ny sockellist av granit murades (den gamla av kalksten hade vittrat)</p> <p>Nya fönster med masverk av Orsa – sandsten insattes (de befintliga fönstersnickerierna hade ruttnat)</p> <p>Dubbla fönsterrutor insattes</p> <p>Nya kopparportar tillverkades med de gamla från 1670-71 respektive 1683 som förlaga</p> <p>Yttertakets skiffertäckning lades om, eftersom befintliga järnspikar till stor del rostade av och måste ersättas med kopparspik.</p> <p>Valvens och väggarnas puts högs ner och nyputsning skedde. Avfärgning gjordes i en vit, något i gult bruten ton. Pelarnas murverk av kalksten frilades från puts. Valvens strålar riktades.</p> <p>Golven i alla bänkarna och i sakristian lades av 5 cm furuplank, hyvlad och spåntad.</p> <p>I gångar och kor lades Yxhultskalksten, längst fram runt altaret lades stavparkett ut på träbjälklag.</p> <p>De slutna bänkkvarteren borttogs och istället tillkom nuvarande öppna bänkrader, målade med blågrön oljefärg. De tidigare bänkfasaderna återanvändes delvis som väggpaneler.</p> <p>Predikstolen sänktes, varvid karyatiden som uppburit predikstolen togs bort. Predikstolen ommålades med blågrön oljefärg</p> <p>Ny, mindre platskrävande orgelläktare byggdes i väster och en ny orgel med fasad i nybarock byggdes. Under läktaren tillkom ett vindfång med boaseringar.</p> <p>Altaruppsatsen ommålades delvis med blågrön oljefärg och fick tegelmurat fundament, klätt med Kolmårdsmarmor.</p> <p>Dopfont av Kolmårdsmarmor tillkom</p> <p>Över sakristians bottenvåning byggdes ett betongtunnvalv, rikt smyckat med stuckaturer.</p> <p>Sakristian inreddes med nytillverkade möbler.</p> <p>Sakristians välvda övervåning inreddes till arkiv</p> <p>Det före detta kapitelrummet söder om koret indelades i två våningar och inreddes till museum</p> <p>Brädväggarna som sedan 1813 avskärmat tvärskeppens läktare, ersattes med glaspartier.</p> <p>Elektrisk belysning installerades, genom att befintliga äldre kronor elektrifierades och helt nya elljus kronor hängdes upp i sidoskeppen.</p> <p>Centralvärme installerades – tre kaloriferer placerades i kyrkans sydöstra hörn. Varmluft fördes genom värmegaller ut i kyrkan</p>	<p>Arkitekt/ överintendent Carl Möller, biträdd av Agi Lindegren Kockums mekaniska verkstad Orgelbyggeri Åkerman och Lund Kopparslagare C F Bergström Målarmästare J Nerman</p>	<p>FKF: O I: 1, Arbetsbeskrivning Carl Möller i juni 1902 Förslag till uppvärmning 20/9 1892</p> <p>Sveriges kyrkor, s 95, 101</p>

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1950	Teknisk installation - el	Kyrkans elektriska ledningar förnyades		FKF: O I: 1, program
1955	Vård/underhåll	Korets valv reparerades		FKF: O I: 5, redogörelse
1959	Fast inredning - läktare	Orgelläktaren byggdes ut, flyttades fram 150 cm Under läktaren inreddes ett kapprum och WC Golvet belades med linoleum	Byggnads - ingenjör J V Wiblom Byggmästare Elis Lindström	FKF: O I: 8, fakturor
1963		Valvens översidor lagades och isolerades. Gångbryggor tillkom på kyrkvinden. Slutbesiktning av utförda arbeten skedde den 16/11 1963	Tage Österberg, Falun	FKF: O I: 7, Arbetsbeskrivning och slutbesiktning
1965-66	Ändring – ombyggnad, interiör Teknisk installation – el, VA	Inre förnyelse: Kyrkorummets golv plockades upp för installation av golvvärme. Nya undergolv göts över de befintliga. I de nya undergolven göts stålslipade rännor, i vilka helsvetsade slingor lades För värmeledningar till läktaren upphöggs slitsar i väggarna Valv och väggar rengjordes genom blästring, varefter lagning skedde med KC-bruk, samt avfärgning med gulaktig Orsakalk (fem strykningar) Sidoskeppens ljuskronor från 1906 borttogs och förvaras sedan dess nedplockade på kyrkvinden. Altaruppsats, predikstol och lösa inventarier i trä restaurerades Bänkinredningen rengjordes/bättrades och bänkinredningens brädgolv ströks med oljelasyr (linolja + svart färg) därefter två gånger fernissa. Dåvarande fönsterbänkar nedbilades för att kunna sätta in nya radiatorer I södra sidoskeppet inrättades ett kapell, inramat av ett högt skrankverk av svarvat trä, målat i mörk ton och med 1600-talsskulpturer uppställda. Utanför och i höjd med sidoaltaret placerades låga, skinnklädda soffor I det forna kapitelrummet söder om koret inreddes mottagningsrum för dop, i våningen ovanför ett museum och i källaren under personallokaler El- och VVS-installationer blev slutbesiktigade den 22/12 1965. Kyrkan återinvigdes den 27 mars 1966 av biskop Sven Silén	Arkitekterna Erik Lundgren och Erik Lundberg Elis Runefeldt Ingenjörbyrå Byggnadsfirman Anders Diös AB Konservator Alf Hedman	FKF: O I: 5, arbetsbeskrivning FKF: O I: 13, byggmötes – protokoll Ridderstedt, s 142-145 Borlänge tidning 1966-03-22
1982	Fast inredning - orgel	I södra sidoskeppet installerades en kororgel om 32 stämmor. Denna byggdes av efter de principer som Johan Niclas Cahman tillämpade i 1724 års orgel i kyrkan. 300 av de totalt 1900 piporna härrör också från denna. Fasaden ritades av Carl-Gustaf Lewenhaupt och träsnideriet utförtes av Bertil Gustafsson i Östervåla. Orgelinstallationen medförde att södra sidoskeppets kapell med skrankverk togs bort.	A Magnussons orgelbyggeri Arkitekt Carl- Gustaf Lewenhaupt	Garmo, s 13 Inventarium, s 31 DD 1982-02-15, FK 1982-05-25

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1990-91	Ändring – ombyggnad, interiör	Museirummet för gamla föremål flyttades upp till södra tvärskeppets vind och istället inreddes ett körrum. Vidare skapades ett samtalsrum av utrymmet över sakristian Elsystemet renoverades Valvkuporna tilläggsisolerades.	Arkitekt Göran Berglund	ATA: Handlingar Redelius, s 4
1991	Fast inredning – altarpuppasats, predikstol	Predikstolen och altarpuppasatsen genomgick stor restaurering. På altarpuppasatsen omfattade arbetena rengöring, uppfästning av lös färg och löst sittande skulpturdetaljer. Retuschering skedde med tunn normaloljefärg, där retuscher från 1965 uppfattats som störande. Predikstolen rengjordes och bättrades något med 23½ karat musselguld	Arkitekt Göran Berglund Konservator Johan Dahl	ATA: Konserverings - rapport 1991-12-27
1994	Vård/underhåll - exteriör	Hela tornets kopparbeklädnad gjordes på nytt Över lanterninens fönsterkupor sattes nya träklot. Lanterninens fönster nytillverkades, med de befintliga, rötskadade som förlaga. De målades med engelsk röd linoljefärg I tornets murar svetsades nya ankarslutar på de befintliga dragjärnen Skadat tegel i tornets murverk ersattes, med handslaget stortegel (Bältarbo) och med tegel från kyrkans förråd, sammanlagt 1200 st Omfattningar av sandsten och granit rengjordes genom lätt sandblästring En omfattande förnyelse av tornets bärande delar skedde Spiran fick en helt ny kopparbeklädnad Ett nytt kopparkors på en vid Ludvika Metalltryck trycksvarvad och 20 gånger glödgd glob uppsattes	Åke Islén, Mellansvenska plåtkonsult AB Plåtslagar - mästare Lars-Erik Fix Målarmästare Hans-Erik Sand Stefan Östberg, Byggnadsvård i Dalarna AB	Dalarnas museum: Antikvarisk rapport dnr 196/93 och 131/94, 1994-12-14 och 1995-03-15 ATA: Teknisk rapport 1995-03-31
1996	Vård/underhåll, exteriör	Det lilla tornet över koret reparerades Byte av trasiga skifferplattor skedde på långhusets tak		
1998	Fast inredning - altare	Ett altarbord med kvadratisk skiva, färgsatt i rött och guld, placerades nedanför det befintliga koret, därmed närmare kyrkbesökarna.		Garmo, s 6
2004	Vård/underhåll - takomläggning	Kyrkans skiffertak blev omlagt På de nedre takfallen kompletterades taktröna med ett skikt 15 mm plywood. Även ovanpå de övre takfallens näver lades plywood, dessutom underlagspapp som tätskikt Trasiga skifferplattor (ca 20 %, eller 10 000 st) ersattes med återanvända plattor som högs till passande storlek. Täckplåtar av koppar (på strävpelare, mellan övre och nedre fallet) nytillverkades. Nya stuprör med vinklade krökar sattes upp. Båda takfall tvättades efter omläggning Södra korsarmens gavelfönster nytillverkades, målades med engelskröd oljefärg Årtal i putsbruk på norra korsarmens gavelröste förnyades	HBM Construction AB Firma Skiffer - taksrenovering	Dalarnas museum: Antikvarisk rapport dnr 77/02, 2005-03-01